

Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék

Tézisek

Horváthy Balázs:
Külkereskedelmi védelmi intézkedések a közösségi jogban
c. doktori értekezéséhez

Témavezető:
Prof. Dr. Burián László
egyetemi tanár

Budapest
2008

TARTALOM

1. A KUTATÁS CÉLJA, TÁRGYA ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK	3
2. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI.....	7
3. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA.....	12
3.1. <i>Az uniós védelmi intézkedések a külgazdasági szabadság perspektívájából</i>	<i>12</i>
3.2. <i>A globális külgazdasági jog és az Európai Unió lokális külgazdasági joga közötti kapcsolat nyitott kérdései</i>	<i>17</i>
3.3. <i>A szublokális külgazdasági jog pozíciója: a közös kereskedelempolitika hazai szemszögből.....</i>	<i>19</i>
3.4. <i>Az eredmények gyakorlati alkalmazhatósága</i>	<i>21</i>
4. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN.....	22

1. A KUTATÁS CÉLJA, TÁRGYA ÉS AZ ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Az értekezés *általános célkitűzése*, hogy az Európai Unió kereskedelempolitikájában központi szerepet betöltő külkereskedelmi védelmi intézkedések alaptípusait bemutassa. Az eszközöket azonban nem önmagukban, hanem a *globális külgazdasági rendszer*¹ kereteibe ágyazottan elemzi. Fenti cél elérésére a dolgozat deduktív módon – az általánostól a különös felé haladva – a következő részkérdéseken keresztül tett kísérletet.

Az *első* kérdés, amely megválaszolásra várt, hogy a globális külgazdasági rendszer sajátosságának tekintett szabadság² aktuális szintje mely tényezők együtthatásának eredményeképpen áll elő. Másiképpen megfogalmazva: mely szempontok és megfontolások hatnak a szabadság kiteljesedése felé s így a külgazdasági folyamatok akadályainak lebontása irányába, valamint mindezzel ellentétesen, mely indokokkal alapozható meg korlátozások bevezetése. Ebből következő *második* kérdésként a dolgozat azt vizsgálta, hogyan alakul ki a szabadságot elősegítő és korlátozó tényezők összhangja, milyen módon tükröződik vissza az e tényezőkről kialakított kompromisszum a globális, illetve az azt implementáló lokális külgazdasági jogban³. A dolgozat *harmadik* kérdésfeltevése a globális és lokális szabályozási szint viszonyát egy konkrét összefüggésbe helyezi, a globális szintet képviselő Kereskedelmi Világszervezet, valamint az Európai Unió, mint a szempontunkból releváns lokalitást megtestesítő aktor kapcsolatát emeli az elemzés centrumába. Az ezt

¹ E fogalom a dolgozatban a következőkre utal: „rendszerként” értendő ebben a kontextusban *legáltalánosabban* a külgazdasági folyamatok komplex halmaza, mint összefüggő rendszer. Feltételezve egyben azt, hogy a rendszer elemeit nem csak azok egymásmellettiége jellemzi, hanem az elemeket kölcsönös viszonyok által meghatározott kapcsolat tartja egyben. Ezek a kapcsolatok különbözőképpen megragadhatók, számunkra a dolgozatban relevanciával a *globális külgazdasági normák* és a *lokális külgazdasági szabályokat* megtestesítő közösségi jog bírt.

² Szükséges leszögezni, hogy a dolgozatban bevezetett és alkalmazott – a tartalmi ismertetően alább is definiált – „külgazdasági szabadság” pusztán *neutrális jellegű és deskriptív fogalom*. Ebből eredeztethetően élesen elválasztható attól, az elsősorban német tudományos elméletképzés talaján kialakult fogalomhasználattól, amely alkotmányos alapokból (tkp. a Grundgesetzből) vezeti le az „*Aussenhandelsfreiheit*” fogalmát, és azt *alkotmányos szabadságjogként normatív tartalommal ruházta* fel. Ld. pl. utóbbi értelmezéshez: HOHMANN, HARALD: *Angemessene Außenhandelsfreiheit im Vergleich*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2002.

³ E tárgykör kapcsán szükséges megjegyezni, hogy a „globális külgazdasági jog” dolgozatban alkalmazott fogalmának „globális” megkülönböztető jegye pusztán csak arra a tényre utal, hogy e normák *földrajzi értelemben globális kiterjedésűek*, vagyis hogy a külgazdasági kapcsolatok korábban földrajzi szempontból sosem voltak annyira széles körűek, mint manapság a XXI. század elején. Ez alatt elsősorban azok a *multilaterális* GATT-WTO-normák értendők, melyek ma már a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogán belül – már csak mennyiségi szempontok alapján is – központi jelentőséggel bírnak. MÁDL és VÉKÁS ezt a *mennyiségi és minőségi változást* nevezi a „tények lázadásának”. VÖRÖS e területet a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga közjogi feltételrendszeréhez kötődő külső keretnek tekinti. Utóbbi közjogi természetű normákat MARTONYI is beleérti az általa használt *globális jog* fogalmába, amely tágabb értelmezése alapján magánjogi elemeket is magában foglal. Ld. MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. 5. kiad. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2000. 22. skk. és 172. skk., valamint VÖRÖS IMRE: *A nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. I. kötet. Krim Bt., Bp., 2004. 70. sk., valamint MARTONYI JÁNOS: *Globális jog, európai jog, magyar jog*. In: Ius Privatum – Ius Commune Europae. Liber Amicorum Studia Ferenc Mádl Dedicata. ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, Bp., 2001. 189-205.

követő *negyedik* kérdés, hogy az Európai Unió lokális szintjén kialakított külgazdasági jog keretei milyen alapvető sajátosságokkal bírnak. Ez utóbbi voltaképpen a közös kereskedelempolitika vizsgálatát igényelte, és ezzel összefüggésben kellett leszűkíteni az elemzés tárgyát a közös kereskedelempolitika azon eszközeire, amelyeket a külkereskedelmi védelmi intézkedések alaptípusainak tekinthetünk. Legvégül az *ötödik* átfogó kérdés az eszközök munkadefiníciója által felölelt alaptípusok (TBR-intézkedés, általános védintézkedés, dömpingellenes, valamint a támogatott importtal szembeni eljárások) jellegére, anyagi jogi és eljárási jogi szabályainak sajátosságaira, valamint a gyakorlatuk problémáira irányult.

A fent meghatározott kutatási cél és az egyes részkérdésekbe foglalt kutatási tárgy is ráirányítja a figyelmet e terület *összetett és tudományágakon átívelő jellegére*, ami a kutatás alapvető sajátosságaival, és a módszer megválasztásával kapcsolatban számos kérdést felvet. Nevezetesen, hogy a kutatás homlokterében álló problémák vizsgálhatók-e kizárólagosan a jogtudomány dimenziójában, vagy szükségesnek látszik – elsősorban gazdasági irányban – interdiszciplináris vizsgálódások lefolytatása is. Természetesen mindezen nehézségek összefüggenek a társadalomtudományi kutatások alapproblémájával, miszerint egy ágazati kutatás tárgya mindenképpen szelektív kell, hogy legyen, ami viszont – és ez a probléma lényege – magában hordozza a valóságtól való eltávolodásnak a veszélyét. A valóságban ugyanis nincsenek *csak jogi*, vagy *csak gazdasági* jelenségek. Azok a folyamatok, amiket a kutató vizsgál, komplex jelenségekhez köthetők, melyeknek lehetnek ugyan jogi és gazdasági (illetve szociológiai, politikatudományi stb.) aspektusai, azonban az egyik tudományág képviselője sem zárhatja el magát hermetikusan a többi ágazat alapfogalmaitól, megközelítési módjaitól és fontosabb eredményeitől. Mindemellett e probléma számbavételekor nem lehet megkerülni az olyan véleményeket sem, mint hogy példának okáért *Navratil Ákos* szerint a jogtudomány egyenesen alkalmatlan arra, hogy a gazdasági jelenségek magyarázatát megadja⁴.

Hatványozottan érvényesek a fenti problémák a dolgozat tárgyát képező eszközök esetében, ahol már a kategóriák és az alapfogalmak szintjén – pl. kereskedelempolitika, dömping, szubvenció stb. – is érezhető, hogy a jog nem maradhat teljes mértékben érintetlen a gazdaság megközelítéseitől, és fordítva. Az alapvető nehézség tehát – *Myrdal* által a gazdaság határterületei kapcsán használt érzékletes kifejezésével élve –, hogy a kutatás tárgya tulajdonképpen „tradicionális diszciplínák között húzódó senkiföldje”⁵. Vagy talán inkább egy olyan terület, amelyen többen csapnak össze „határvitákból” kifolyólag: a jog és a gazdaság egyaránt ott áll e jelenségek hátterében. Végeredményben *Moór Gyula* is hasonlóra utal, mikor hangsúlyozza, hogy a gazdaság és a jog interakciójának van egy olyan szegmense, ahol a gazdaság és a jog teljesen egybeolvad: „(.) gazdasági célok jogi és állami célokká válnak, a jog gazdasági tartalommal telik meg, a jogi tevékenység gazdasági tevékenységgé válik s az állam gazdálkodik.”⁶ Az értekezésben vizsgált területeken tehát a jog mellett a háttérben mindig valamiféle gazdasági jellegű konfliktus, érdekellet áll (pl. hazai termelőket érő károsodás *versus* az exportőr maga szempontjából gazdaságilag

⁴ NAVRATIL ÁKOS: *Jogászai szemlélet a közgazdaságtanban*. In: Emlékkönyv Kolosváry Bálint Dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Bp., 1939. 331.

⁵ MYRDAL, GUNNAR: *Érték a társadalomtudományban*. KJK, Bp., 1972. 133.

⁶ MOÓR GYULA: „A gazdasági élet és a jogi rend”. In: KENÉZ B. – JUDIK J. – VARGA I.: Ünnepi dolgozatok Navratil Ákos születésének 60-ik és egyetemi tanári kinevezésének 30-ik évfordulója alkalmából. Gergely R. Könyvkereskedés, Bp., 1935. 292.

racionalísnak tűnő dömpingmagatartása stb.). A jog és gazdaság viszonya azonban a jog perspektívájából nézve, pontosabban a *jog gazdaságra gyakorolt hatásának* szemszögéből, nem pusztán ilyen egyoldalú kapcsolatot feltételez, mert jog nem csak megold, hanem ahogy arra *Sajó András* más összefüggésben rávilágít, maga is generál konfliktusokat a gazdaságban⁷. Ez hasonló megkülönböztetést jelent, mint amit *Moór Gyula* némileg egyszerűbben úgy fejezett ki, hogy a gazdaság és a jog okozatos kapcsolatban állnak egymással, és kapcsolódásuk kétféle okozatos érintkezésben képzelhető el: „(...) vagy segítik egymást, vagy akadályozzák egymás érvényesülését.”⁸ A kereskedelmi védelmi intézkedések alkalmazása magában hordozza a jog gazdaság irányában fennálló ilyesfajta „kétarcúságát”.

A probléma tehát adott, a kérdés, hogy ez miként befolyásolja a kutatás menetét. Előbbi szempontok ugyanis azonnal felvetik a *kutató kompetenciájának* dilemmáját is. Minthogy jelen sorok szerzője nem közgazdász, ez irányú ismeretei általános, mondhatni köznap szinten mozognak, így a dolgozat elkészítése során nem egyszer kellett szembesülnie azzal a kérdéssel, hogy az egyes megállapítások során milyen mértékben támaszkodhat a közgazdaságtudomány, a külgazdaságtan, vagy esetlegesen más tudományágak szempontjaira. Mintegy e dilemma feloldásaként a dolgozat megpróbálja elkerülni, hogy a közös kereskedelempolitika mechanizmusának elemzését, az egyes védintézkedések értékelését *kizárólag* a közgazdaságtudomány argumentációs bázisára építse, vagyis elébe kíván menni annak, hogy a szereptévesztés kellemetlen helyzetébe kerüljön. Ezzel magyarázható, hogy a szerző álláspontja, illetve sokszor már eleve kiindulópontja is lényegesen eltér attól, ami adott esetben a külgazdaságtannal foglalkozó közgazdászok számára elfogadottnak számít. Példával megvilágítva: míg a közgazdászok többségének megközelítésében protekcionista lehet minden olyan eszköz, amely akár közvetlenül vagy közvetve a hazai piac védelmét tűzi ki célul, így *ab ovo* ennek minősül a GATT XIX. cikke szerinti korlátozási lehetőség is; addig a szerző értelmezésében az általános védintézkedés kapcsán csak akkor vethető fel a protekcionizmus „vádja”, ha azt a globális és/vagy lokális külgazdasági jog szabályainak megsértésével fogadta el a Közösség. A különböző megközelítés persze indokolható egyszerűen azzal, hogy a jogtudomány és a közgazdaságtudomány tárgya eltér egymástól. Míg ugyanis a jogtudomány mindenek előtt a gazdasági jelenségek mögött húzódó jogviszonyokat elemzi – így kíván tenni e PhD-értekezés is –, addig a közgazdaságtudomány elsősorban a gazdasági jelenségek anyagi alapjait (ld. pl. szükségletkielégítés stb.) vizsgálja.

Az, hogy a vizsgálat a jogtudomány centrumba helyezésével történik, nem jelenti a teljes szétválasztás elvének követését, minthogy az az említett szereptévesztéshez hasonlóan súlyos hibát jelentene. Ennélfogva a dolgozat ugyan nem vizsgálja a jog gazdasági hatásait, azonban a jelenségek jogi szempontú értékelésekor figyelembe fog venni külső tényezőként számos gazdasági megfontolást is. A követett elv így leginkább *Cooter és Ulen*, a jog gazdasági elemzésének területén folytatott interdiszciplináris kutatásokban manapság élen járó szerzők elképzeléséhez áll közel, miszerint a *közgazdaságtan a jog új szemléletét adja*,

⁷ SAJÓ ANDRÁS: *Gazdaság és jog kapcsolata – jogelméleti szempontból*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1989. 118.

⁸ MOÓR id. m. 299.

amely a *jog mélyebb megértését segítheti elő*⁹. Vagyis a jogtudományon kívüli tudományágak (többnyire a közgazdaságtan) alapvető szempontjai egyfajta szemléletmódként jelennek meg a dolgozat különböző szakaszaiban, amely így az adott jogviszonyok, azokhoz kapcsolódó jogintézmények céljának, működésének megértéséhez próbál hozzájárulni.

A dolgozat célkitűzéseinek és magának a tárgynak a komplex jellegéből adódóan az alkalmazott módszerek is sokrétűek. A dolgozat célmeghatározásából viszont az is következik, hogy többnyire a releváns normák tartalmának és összefüggéseinek megtalálása a legfontosabb feladat, így a kutatás túlnyomórészt a norma interpretációjához kötődő módszerekre támaszkodhatott. Mivelhogy a norma céljának („telos”), a lényegének, az értelemének keresése volt a központi feladat, így az értekezés egyik legfontosabb eszköze a normatartalom feltárása során a teleologikus interpretáció. Emellett a többi értelmezési metódus is megjelenik, azonban csak alárendelt formában. Utóbbi megállapítás alól talán kivételt képez a grammatikai értelmezés, amely sajátos szerephez jutott a dolgozatban. A kérdés ugyan nem tartozott a kutatás kifejezett céljai közé, következésképpen nem is tekinthető a dolgozat tudományos eredményének, azonban a szerző egy-egy lábjegyzet erejéig szükségesnek tartotta, hogy felhívja a figyelmet a releváns uniós joganyag hivatalos magyar fordításainak következtetlenségére, pontatlan fordításaira és egyes esetekben egyenesen téves megfogalmazásaira¹⁰. Az elsődleges normatív értelmezési eszközökön túlmenően az értekezés természetesen támaszkodott a komparatív módszerre is, amelyet a dolgozatban több szinten és irányban lehetett sikerrel alkalmazni. A komparatív módszer vertikális viszonylatban a globális és lokális külgazdasági jogi normák összevetését, az uniós jog GATT-WTO-konformitásának vizsgálatát segítette elő. Horizontálisan szerepet kapott e módszer a lokális külgazdasági jogot megtestesítő közös kereskedelempolitika és harmadik államok – többnyire az Egyesült Államok – szabályainak összehasonlítása során.

Végül utalni lehet arra, hogy a dolgozat a kutatás irányát tekintve az *elméleti és gyakorlati kutatás* szempontjaira egyaránt támaszkodik. A dolgozatban a külgazdasági szabadság egyes komponenseit vizsgáló bevezető fejezet jórészt teoretikus kutatás eredménye, abban az értelemben, hogy azon a helyen a cél pusztán a lehatárolt tények, jelenségek (a globális külgazdasági rendszer szabadsága, globális, lokális és szublokális külgazdasági jog) magyarázata, valamint e jelenségek közötti – elsődlegesen okozati – összefüggések megadása volt. A dolgozat további fejezetei az elméleti kutatási eredmények mellett gyakorlati aspektussal is bírnak, minekután megkísérlik a közös kereskedelempolitika szabályaira koncentrálni a kereskedelmi védintézkedések alapeszközeinek alkalmazását is alaposan körbejárni.

⁹ COOTER, ROBERT – ULEN, THOMAS: *Jog és közgazdaságtan*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2005. 22. sk.

¹⁰ Talán az egyik legsúlyosabb hibát a közösségi importrendelet tartalmazza (Tanács 3285/94/EK rendelet). A jogszabályhely hivatalos magyar fordítása szerint a rendelet hatálya alá tartozó termékeket főszabály szerint „(...) a Közösségbe vámmentesen lehet behozni.” Nyilvánvaló a fordítási hiba, minthogy lex generalisként a vámmentes behozatalra történő utalás rendszertani szempontból is eleve értelmetlen lenne ebben a jogszabályban (annak ui. a vámkódexben lenne a helye), másfelől a jogszabálysöveg más nyelven megjelent változatai egyértelműen fogalmaznak („shall be *freely* imported into the Community”; „L’importation dans la Communauté est *libre*”; „Die Einfuhr in die Gemeinschaft ist *frei*”). A főszabály tehát a *szabad behozatal*, amely a rendelet hatálya alá tartozó mennyiségi korlátozások bevezetésének kivételes jellegét próbálja alapulvi élel hangsúlyozni.

2. AZ ÉRTEKEZÉS SZERKEZETI EGYSÉGEI ÉS FONTOSABB MEGÁLLAPÍTÁSAI

a) A dolgozat *első része* az általánostól a különös felé haladva az *első fejezetében* a globális külgazdasági rendszer szabadságát (röviden: *külgazdasági szabadság*) helyezi a vizsgálat fókuszába. Ennek keretében megkísérli felvázolni, hogy a globális külgazdasági rendszeren belül mely tényezők segítik elő a szabadság kiteljesedését, más szóval mely tényezők hatnak a korlátozások ellenében, illetve hogy ezzel szemben mely körülmények tehetik indokoltá a beavatkozást. Ehelyütt a külgazdasági kapcsolatrendszer meghatározó faktorok közül csak azok helyeződnek a vizsgálat centrumába, amelyek az államok közötti külgazdasági kapcsolatok *normatív kereteinek homlokerében* állnak.

Ebben az értelmezésben a *globális külgazdasági rendszer szabadsága* egy olyan szimbolikus jellegű fogalom, amely megmutatja, hogy a rendszeren belül az egyes tényezők (árak, szolgáltatások, anyagi értéket képviselő jogok stb.) áramlása milyen mértékben akadályozott. A külgazdasági szabadság adott szintje egy időben több tényező által egyszerre meghatározott. A szabadságot elősegítő s a korlátozást megalapozó tényezők eredménye ezáltal a dolgozatban kifejtettek szerint a *külgazdaság relatív szabadsága*. E relatív szabadság fejeződik ki a globális külgazdasági jog konkrét normáiban és ily módon a *globális külgazdasági jog* egyfajta kompromisszum. Más szóval tehát annak konkrét normái a globális külgazdasági rendszer egyes, a dolgozatban elemzett tényezőinek együtt hatására jönnek létre és e szabályok a külgazdaság relatív szabadságának feltételrendszerét szavatolják.

Melyek a dolgozatban vizsgált tényezők? A *szabadságot elősegítő tényezők* között említésre kerül egy szubjektív, illetve egy objektív jellegű körülmény. Előbbi – nagyleptéktű áttekintés keretében – arra az eszmétörténeti háttérre utal, amely a szabad kereskedelem filozófiájának tételéhez vezet el és teremti meg az állam beavatkozásának szűkítése és a korlátozások felszámolása melletti érveket. A szabad kereskedelmi politika a külgazdasági szabadság kapcsán azért jön *szubjektív tényezőként* számításba, mert e kereskedelempolitikai eszmerendszer alapvetően választás eredménye, egy adott állam gazdaságpolitikájának kialakítása során mérlegelhető szempont. A szabad kereskedelmi politika következménye pedig, amely konkrétan hat a külgazdasági szabadság adott szintjére, az általános liberalizációs tendencia, amely az elmúlt évtizedekben egyre intenzívebben figyelhető meg. Más megfogalmazásban a szabadkereskedelmi politika a második világháborút követően a multilaterális normarendszer kialakítása során központi vezérlőelvként e szabályok által teremtett kereteket tendenciózusan az abszolút szabadsághoz kívánja közelíteni, amelynek illusztrálására a dolgozat a *GATT* létrehozását és későbbi fejlődést hozza.

Emellett a másik tényező, amely *objektív jelenségként* járul hozzá a szabadság kiteljesedéséhez, a globalizáció folyamata¹¹. A dolgozat keretei között a globalizáció

¹¹ Elsősorban Levitt, Malanczuk, Weizsäcker, Snyder, Nederveen Pieterse, Coleman, Mahmoud, Ellwood, Schmidt, Stiglitz valamint Beck értelmezéseire támaszkodva a „globalizáció” dolgozatban alkalmazott többtényezős fogalma a következőképpen foglalható össze: a globalizáció egy olyan folyamat, amely kitermeli saját – a globalizációt magát befolyásolni képes – globális közösséget (*globális hálózat*), amely működésének előfeltétele, hogy a határokon átnyúló termelési tényezők szabad áramlása biztosított legyen (*liberalizáció*). E hálózatok működésével párhuzamosan a területek feletti kapcsolatok megsokszorozódnak (*deteritorializáció*), a hálózat elemei közötti kohéziós hatások

irodalmának teljes körű felvonultatása lehetetlen feladat lett volna – és a szűkebb témakörre tekintettel valójában nem is volt cél a teljes leltár elkészítése –, ezért a globalizáció eredményeként az került bemutatásra, hogy minként hat a globalizáció a külgazdasági kapcsolatrendszer szabadságára, melyek azok a tényezők, melyek a korlátozhatóság szempontjából relevanciával bírnak. Megállapítást nyert, hogy a globalizációval összefüggő dezetatizáció következményeként az államok – beleértve ebbe az Európai Közösséget is – fokozatosan csökkenő szerepének lehetünk szemtanúi, minek következtében az állam a globális folyamatok alakításában, így adott esetben a globális külgazdasági keretrendszer determinálásában egyre „erőtlenebbül” képes csak részt venni. Láthatóvá vált, hogy ennek befolyásolása csak a globális hálózat egyes aktorainak együtthatásaként érhető el, és az államok csak egy résztvevői e hálózatoknak. Az államok a globalizáció nyomán előálló új helyzetben az egyéb szereplők, így pl. a transznacionális vállalatok erősödésének hatására csökkenő potenciállal képesek meghatározni e folyamatokat.

A fentiekhez képest ellentétesen ható tényezők a szabadság korlátozását tehetik indokolttá. E faktorok hozzávetőleg a XX. századot megelőző időszakban pusztán gazdasági és politikai jellegű megfontolásokon alapultak, mára viszont e szempontok lényegesen strukturáltabb rendszere van kialakulóban. Az ehhez köthető megfontolások közül a gazdaságpolitika hatásain túlmenően a versenypolitika, a környezetvédelmi politika, a szociálpolitika, a fogyasztóvédelem-politika, a kulturapolitika, valamint a kül- és biztonságpolitika korlátozást alátámasztó szempontjait helyezi középpontba a dolgozat első fejezete.

Ezt követően jut el a dolgozat ahhoz a következtetéshez, hogy a külgazdasági szabadságot elősegítő és korlátozó iménti tényezők egyfajta kompromisszuma tükröződik vissza a második világháború utáni időszakról kezdődően abban a pluri-, majd multilaterálisnak, ma pedig már inkább globálisnak nevezhető külgazdasági normarendszerben, amelynek az egyik legmeghatározóbb eleme a GATT-WTO-normarend. Következésképpen e keretrendszer elsődleges funkciója, hogy a termelési tényezők áramlását befolyásoló liberalizációs és korlátozó tényezők összhangját megteremtse, vagyis a külgazdasági szabadság egy adott szintjét biztosítsa. Más szóval célja nem más, mint a globális tér külgazdasági „játékszabályainak” kialakítása. A dolgozatban bemutatásra került, hogy e globális külgazdasági normarendszer kettős – lokális és globális – kompromisszum eredménye. Egyfelől lokális szinten az egyes aktorok (államok, vámuniók) szintjén születik meg egyezés a tekintetben, hogy a külgazdasági szabadság mértékének meghatározásakor mely korlátozó és mely liberalizációs tényezők kezelendők prioritásként. A kompromisszum globális szintje pedig a nemzetközi norma megalkotásának folyamatához kapcsolódik. Ezen a szinten az államok (Közösség) a külgazdaság szabadságát végső soron meghatározó globális szabályok kialakítása érdekében a saját kompromisszumos álláspontjaikat alkufolyamatba bocsátják, amelynek eredményeképpen, ha sikerül a globális kompromisszum elérése, konszenzussal normát fogadnak el. E globálishoz szervesen kapcsolódik a lokális külgazdasági jog. A globális és lokális szabályozási szint közötti reláció egyfajta implementációs viszonyként írható le, aminek oka, hogy a globális külgazdasági jog formálói (államok, EK) a globális szinten megkötött kompromisszumukat lokális (nemzeti, közösségi) szinten hajtják végre, tekintettel arra, hogy a globális szinten

megerősödnek (*interdependencia*) és ezzel párhuzamosan tapasztalható, hogy a nemzetállamok beavatkozási lehetőségei, hatalmi esélyei beszűkülnek (*dezetatizáció*).

hatékony végrehajtási és kikényszerítési eszközrendszer nem épült ki. Ezt követően a kompromisszum kialakításának menetére vonatkozó fenti megállapítások az Európai Unió perspektívájából is konkrét formában elemzésre kerülnek, a folyamat egyes elemei egy összegző ábrán lettek felvázolva.

A fenti okfejtést követően – tovább közelítve a szűkebb témakörhöz – a globális és a lokális gazdasági normarendszer összefüggését egy konkrét viszony tekintetében elemzi a dolgozat, nevezetesen a *GATT-WTO-normarend, mint globális és a közösségi jog, mint lokális szabályozási szint* kapcsolódási pontjai kerülnek a vizsgálat fókuszába. A GATT-WTO-normarend meghatározását követően a fejezet ezen záró szakasza az EGK, majd később az EK jogi pozícióját vázolja fel a GATT és WTO szerződéses rendszerében.

b) A dolgozat első részének *második fejezete* azt célozza bemutatni, hogy végeredményben az Európai Unió a saját lokális szintjén miként valósítja meg a globális szinten kompromisszumként elfogadott kötelezettségeket. Másképpen kifejezve, e fejezet tárgya az Európai Unió közös kereskedelempolitikája, amely a globális gazdasági jogot jelentő GATT-WTO-normákat implementálja az Európai Unió szintjén. A közös kereskedelempolitika fogalmi meghatározásából indul ki, s utal annak ún. „fogalmi dinamikájára”. A közös kereskedelempolitika terjedelme nem állandó, hanem a globális gazdasági folyamatok evolúciójához hasonlóan, a Közösség gyakorlatában dinamikusan olvasztotta magába a kapcsolatok új formáit, azonban a dolgozat rámutat arra, hogy e dinamika a '90-es években – a nemzetközi folyamatoktól elszakadva – visszaesett. A fejezet részletesen elemzi a közös kereskedelempolitika hatásköri alapjait is, a főszabály szerinti kizárólagos kompetencia-jellegét, valamint az ún. „maradékhatáskörök” problémáját. Bemutatásra kerül a tagállamok egyre hangsúlyosabban megjelenő azon törekvése, hogy a kizárólagos kompetencia ellenére közvetlen befolyásukat érvényesítsék a harmadik országokkal szembeni kereskedelempolitikában, így utalás történik arra, hogy a szerződéses eszközök körében a tagállamok és a Közösség által együttesen megkötött vegyes szerződések jelentősége nő. Ezen túlmenően a dolgozat bemutatja a közös kereskedelempolitika fontosabb területeit és eszközrendszerét. Végül a második fejezet utolsó gondolati egységében – egyfajta exkurzus keretében – bemutatásra kerül, hogy a közös kereskedelempolitika végrehajtása a szublokális szint egy konkrét példáját középpontba állítva, nevezetesen a Magyar Köztársaságot alapul véve milyen módon történik. Ehhez fűződően a dolgozat bemutatja Magyarország viszonyát a közös kereskedelempolitikához, részletesen kitérve a csatlakozásunkkal bekövetkező anyagi és eljárási jogi változásokra.

c) Az első rész utolsó, *harmadik fejezetében* jut el a dolgozat a fenti általános kérdéseket szűkítve a speciálishoz: leválasztásra kerülnek a közös kereskedelempolitika eszközrendszeréből azok a *külkereskedelmi védelmi intézkedések*, amelyek az elemzés szűkebb tárgyát képezik. Így ebben a fejezetben megfogalmazásra kerül ezen intézkedések munkadefiníciója és az alaptípusok általános jellemzői. A vizsgált intézkedések munkadefiníciójának kiindulópontja a védelmi intézkedéseknek egy nagyon általános és tág definíciója. Eszerint védelmi eszköznek számítanak az államok (Közösség) által alkalmazott mindazon eszközök, melyek a *külgazdasági szabadság kiteljesedését korlátozzák, vagyis melyek a termelési tényezők vámhatárokon átvitelő mozgását lelassítják, vagy megakadályozzák*. Ezen általános fogalom kontextusába helyezve a dolgozat röviden megnézni, hogy a külgazdaságtan, a globális gazdasági jog illetve a közösségi jog

szempontjából mely konkrét eszközök, intézkedések tartoznak az említett általános fogalom alá, majd több tényező figyelembevételével a közösségi eszközöket leszűkíti a dolgozatban vizsgált intézkedésekre. A lehatárolás az alábbi premisszákat figyelembevételével történik: a dolgozatban csak (a) külkereskedelemhez közvetlenül kötődő, (b) elsődlegesen importforgalomban értelmezhető, (c) restriktív (korlátozó) jellegű eszközök képezik a vizsgálat tárgyát. Ezen eszközök (d) hatáskörileg kizárólag a közös kereskedelempolitika alá tartoznak, (e) hagyományos termelési tényezők forgalmához kötődnek, (f) csak kivételesen és időlegesen alkalmazhatóak és végül (g) közvetlenül szolgálják a hazai (uniós) piac védelmét. E szűkítés alapján a munkadefiníció alá az eszközök négy alaptípusa sorolható be. A dolgozat ennek megfelelően vizsgálja a *TBR-eljárást* (kereskedelmet gátló akadályokkal szembeni eljárások), az *általános védintézkedést*, a *dömpingellenes eljárást* és a *támogatott importtal szembeni fellépést lehetővé tevő eszközt*.

d) Az értekezés második része – mintegy különös részként – a fent meghatározott eszközöket elemzi. Az egyes intézkedések bemutatása azonos logikának megfelelően történik. Az intézkedéssel kapcsolatos *alapvető fogalmi meghatározások* és általános kérdések ismertetését követően minden esetben – mintegy alapvető vonatkoztatási pontként – kitérünk az eszköz *globális külgazdasági jogban* (GATT-WTO-normarendben) megjelenő kereteire. Ezt követi lokális szinten a *közösségi jogi előzmények történeti bemutatása*, majd a hatályos rendszer normatív alapjainak vizsgálata. Ez utóbbi is több elkülönült részre tagolódik. Elsőként az *anyagi jogi szabályok* állnak, melyeket az *alaki-eljárási normák ismertetése* követi, utóbbi minden esetben törekszik kitérni a kapcsolódó hatósági eljárásokon túlmenően az esetleges bírósági felülvizsgálati lehetőségekre is.

E logikának megfelelően a második rész *első fejezete* a kereskedelmet gátló akadályokkal szembeni eljárás (ún. TBR-eljárás) körében alkalmazható intézkedést vizsgálja. A TBR-eljárás „kétarcú jogintézmény”, ugyanis az eljárásban esetlegesen, de nem feltétlenül elrendelt, importhoz kötődő restriktív intézkedés a külgazdasági szabadságot ugyan korlátozni fogja, de ennek éppen az lesz a célja, hogy egy harmadik állam által már korábban bevezetett és jogellenesnek minősíthető korlátozó intézkedés felszámolását kikényszerítse. Vagyis a külgazdasági szabadságba való beavatkozás csak addig fog fennmaradni, míg az érintett „renitens” harmadik állam nem teljesíti a globális külgazdasági jogból fakadó kötelezettségeit. Ennélfogva hozzájárul egy harmadik államban alkalmazott jogellenes akadály lebontásához, miáltal a piacok nagyobb átjárhatóságát, a külgazdasági szabadság kiteljesedését szolgálja. Ezek alapján a TBR-eljárás ún. *offenzív eszközként* kerül a vizsgálat középpontjába. Az eszköz eddigi gyakorlata kifejezetten eredményesnek tűnik és ez indokolta az eljárás kiemelt helyen történő kezelését. A második rész további szakaszai a defenzív eszközök alaptípusait veszik sorra. A *második fejezet* a többi intézkedéshez lényegesen kisebb jelentőségű eszközt, a piacavarás esetén alkalmazható általános védintézkedést vizsgálja. Ezen eszköz alkalmazása nehezebb, szigorúbb feltételekhez kötött: a károsodás itt magasabb kárszintet feltételez, mint pl. a dömpingelt import esetén, szelektíven nem alkalmazható és magánszemélyek nem rendelkeznek eljárás-kezdményezési joggal, ami az eszköz igénybevételének kisebb gyakoriságát eredményezi. A *harmadik fejezetben* szemügyre vett dömpingellenes eljárás egyik legnagyobb előnye viszont éppen az, hogy szelektíven is alkalmazható, azaz csak kiválasztott állammal (államokkal) vagy csak meghatározott vállalattal (vállalatokkal) szemben is igénybe vehető. A dömping alkalmazását a GATT-WTO tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak tekinti, így ellentétben az általános védintézkedéssel, nem szükséges előzetes nemzetközi

konzultáció és kompenzáció. Fontos szempont az is, hogy a dömpingellenes intézkedés meghozatalának feltételét jelentő anyagi kár fogalma alacsonyabb szintet jelent, mint az általános védintézkedésnél előírt súlyos kár, mivel ez utóbbihoz az import jóval nagyobb növekedése szükséges. Végül a defenzív eszközök sorát zárva a dolgozat második részének *negyedik fejezetében* akisebb jelentőségű szubvencionált importtal szembeni fellépés vizsgálata áll. Az antiszubvenció eljárás hasonlatos a dömpingeljáráshoz (1996 előtt közös rendelet szabályozta a két védezköz alkalmazásának feltételeit). A felelősség megállapításának feltételei – a szubvenció jellegéből adódó értelemszerű eltérések mellett – lényegileg megegyeznek a dömping megállapításának kritériumaival. A hasonlóság abból is adódik, hogy az „eredmény” tekintetében mind a dömping, mind a szubvenció ugyanolyan hatással bír, azaz hasonló módon károsíthatják a közösségi ipart, valamint mindkét eszköz azonos módon, vám alkalmazásával képes fellépni a tárgykörébe tartozó magatartásokkal szemben.

A külkereskedelmi intézkedések dolgozatban vizsgált négy alaptípusának általános jellemzőit az alábbi táblázat mutatja be:

	TBR-intézkedés	Általános védintézkedés	Dömpingellenes intézkedés	Támogatott importtal szembeni intézkedés
GATT/WTO-jogalap	Nincs kifejezett, közvetlen felhatalmazás	GATT XIX. cikk	GATT VI. cikk	GATT VI. és XVI. cikk
Közösségi jogi jogalap	EKSz 133. cikk Tanács 3286/94/EK rendelet	EKSz 133. cikk Tanács 3285/94/EK rendelet	EKSz 133. cikk Tanács 384/96/EK rendelet	EKSz 133. cikk Tanács 2026/97/EK rendelet
Az eszköz alapsajátossága	offenzív	defenzív	defenzív	defenzív
Tényállási elemek	1) Kereskedelmet gátló akadály 2) Tényleges és potenciális kár 3) Okozati kapcsolat 4) Közösség érdeke	1) Piaczavarás 2) Súlyos tényleges és potenciális kár 3) Okozati kapcsolat 4) Közösség érdeke	1) Dömping 2) Tényleges és potenciális kár 3) Okozati kapcsolat 4) Közösség érdeke	1) Kiegyenlíthető támogatás 2) Tényleges és potenciális kár 3) Okozati kapcsolat 4) Közösség érdeke

Alkalmazandó intézkedés	nincs meghatározva (vitarendezés indítása, egyéb kereskedelempolitikai eljárások igénybevétele, preferenciák megvonása stb.)	nincs meghatározva (kontingens, kvóta, pótvám stb.)	dömpingellenes vám	értékkiegyenlítő vám
Az intézkedés jellege	szelektív	erga omnes, de vita a szelektivitásról	szelektív	szelektív
Az intézkedés egyéb feltétele(i)	előzetes konzultáció után	előzetes konzultáció után+kompenzációs kötelezettség	legfeljebb a dömpingkülönbözet mértékével lehet azonos	legfeljebb a szubvenció mértékével lehet azonos

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ÖSSZEGZÉSE ÉS AZOK ALKALMAZHATÓSÁGA

3.1. Az uniós védelmi intézkedések a külgazdasági szabadság perspektívájából

a) A dolgozat egyik kiindulópontja a *globális külgazdasági rendszer szabadsága* volt, és ezzel összefüggésben az első rész kísérletet tett arra, hogy felvázolja a szabadság kialakításában szerepet játszó fontosabb tényezőket, továbbá a szabadság feltételrendszerének – ti. a *globális külgazdasági jognak* – a megalkotásához elvezető alkufolyamatot. Az általános következtetések kapcsán így elsőként megkerülhetetlen az a kérdés, hogy milyen sajátosságokkal bír, milyen alapokon áll az Európai Unió érvrendszere, amikor a külgazdasági szabadságról kialakított saját lokális kompromisszumának fényében globális szinten bocsátkozik alkuba. Kérdéses továbbá, hogy e szempontok – vagyis a szabadság elleni s melletti érvek – miként kerülnek át ezután a gyakorlatba, egyszerűbben megfogalmazva: *milyen sajátos értelmezést nyernek a szabadságot elősegítő és korlátozó tényezők az Európai Unió szemszögéből nézve?*

b) A szabadságot elősegítő tényezők között elsőként tárgyalt *szabadkereskedelmi politika* és az Európai Unió viszonyának leírása kevésbé nehéz feladatnak tűnik, ugyanis az EU közös kereskedelempolitikájának kialakítását már kezdetektől fogva a szabadkereskedelmi politika szellemisége hatotta át. Eredetileg az EGKSz 110. cikkében jelent meg és az EKSz 131. cikke ma is tartalmazza azt a rendelkezést, amely a vámunió céljaként a világkereskedelem fejlesztésével együtt a nemzetközi kereskedelmi korlátozások fokozatos megszüntetését és a vámakadályok csökkentését jelöli meg. Az Európai Bíróság gyakorlata igazolását adta annak, hogy e szabályok normatív jelleggel bírnak, vagyis a közös kereskedelempolitika feltételeinek meghatározása során a szabad kereskedelem alapelveinek figyelembe vétele az Európai Unió esetében egyenesen „alkotmányos” kötelezettség. Mindez azonban nem jelenti úgymond az abszolút szabadság céltételezését, mert miként arra szintén az Európai Bíróság gyakorlatában utalt, az alapszerződési szabadkereskedelmi klauzula ellenére lehetőség van arra, hogy az Európai Unió meghatározott feltételek mellett formálisan e célokba ütköző – restriktív vagy tiltó jellegű – intézkedéseket alkalmazzon.

Hogy a közösségi gyakorlatban e gazdaságfilozófiai alapállás milyen mértékben tükröződik vissza, időszakonként változik. A szabadkereskedelmi politika következményeként említett általános liberalizáció folyamatából értelemszerűen az Európai Unió sem maradt ki. A külkereskedelmi védelmi intézkedések vizsgálata azonban ahhoz a következtetéshez vezetett el, hogy a globális külgazdasági jogban is visszatükröződő általános liberalizáció, valamint az ezzel párhuzamosan lezajló tarififikációs folyamat a '70-es évektől kezdve a közös kereskedelempolitika gyakorlatában főszerephez juttatja a külkereskedelmi védelmi intézkedéseket, illetve az akkor még explicit módon nem tiltott ún. „szürke zónás” védezközöket. Mivel tehát a GATT felülvizsgálati fordulókön a globális alkuban a Közösség vállalja az elsősorban ipari termékeket érintő vámjainak jelentős csökkentését, ezért elesve a vámvédelem nyújtotta lehetőségektől, olyan eszközökhöz folyamodik, mint a dömpingellenes, szubvencióellenes eljárások, amelyek ugyan a szabadkereskedelmi politika tételével nem egyeztethetőek össze, azonban azok „legális kivételeként” jogszerűnek minősülnek. *Ilyenformán a szabadkereskedelmi politika felvállalása végeredményben a külkereskedelmi védelmi intézkedések felértékelődéséhez vezetett el, és e folyamat mind a mai napig megfigyelhető.*

A védezközök dolgozatban vizsgált alaptípusai közül a *trade barriers regulation* (TBR-intézkedés) áll leginkább közel a közös kereskedelempolitika liberalizációs célkitűzéséhez. Az eszköz alapsajátossága *offenzív jellegében* tapintható ki. A TBR-eljárás így a nemzetközi kereskedelmi szabályokkal teljes összhangban, harmadik országok kereskedelmet gátló gyakorlatával szemben biztosít fellépési lehetőséget. Az eljárás technikájából adódóan e kereskedelmi feszültségek – vagyis a kereskedelmi korlátok – „békés” rendezésének hatékony kereteit biztosítja, amennyiben azonban az eljárás korai szakaszaiban nem sikerül a vitát lezárni, akkor a közösségi döntéshozónak kivételesen lehetősége van, hogy – mintegy a rendelet *defenzív élet* is megvillantva – az érintett állammal szemben kereskedelmi védelmi intézkedést alkalmazzon. Az eljárás viszont mindvégig konform marad a GATT/WTO-normákkal, ennek következtében az egyoldalú intézkedés alkalmazása eleve kizárt, ami – miként látható volt – eltér pl. az Egyesült Államok szabályozásától és gyakorlatától. A közös kereskedelempolitika ezen eszköze így több szempontot egyesít magában. Egyrészt a külpiazi korlátozások lebontásának kikényszerítésével védelmet nyújt a közösségi vállalkozásoknak a külső piacokon elszenvedett diszkriminatív magatartásokkal szemben. Ezen túlmutatva viszont a korlátok lebontásából eredő pozitív hatásokat értelemszerűen nem csak a közösségi vállalatok, hanem minden olyan versenytárs élvezni fogja, amelyik az adott piacon megjelenik. *Ennélfogva a TBR-eszköz a védintézkedések közül a leginkább tűnik alkalmasnak arra, hogy azt a Közösség a szabadkereskedelmi politika célkitűzésének szolgálatába állítsa.*

c) Komplexebb összefüggésekre irányítja rá a figyelmünket, ha az Európai Unió látószögéből vizsgáljuk meg a *globalizáció* folyamatát, amelyet a szabadságot korlátozó objektív tényezőként tárgyalt. A globalizációból levezetett „dezetatizáció” jelenségének végeredményben maga a Közösség is elszenvedője, nevezetesen ez a konkrét probléma szempontjából annyit tesz, hogy a globális külgazdasági rendszer meghatározásának folyamatában, így példának okáért a külkereskedelmi eszközök rendszerének kialakításában és alkalmazásában a Közösség már csak mint a globális hálózatok egyik résztvevője vehet részt. Ezzel szemben egyre nagyobb jelentőséget kapnak az egyéb aktorok, úgy mint a dolgozatban sok helyen említett különböző lobbicsoportok, termelői, ipari érdekszövetségek vagy akár erős pozíciójú multi- illetve transznacionális

vállalatok. E folyamatok kimutathatók a közös kereskedelempolitika döntéshozatali mechanizmusában és a kereskedelmi védintézkedések alkalmazásának gyakorlatában is. Gondolni lehet arra, hogy a közösségi kereskedelempolitikai döntéshozatal rendkívül nyitottá vált az elmúlt évtizedben. Az Európai Bizottság szélesre tárt kapuján keresztül jóformán bármely kellő potenciállal felvértezett érdekhordozó közvetlen módon képes befolyásolni a védelmi intézkedések alkalmazását, és mindez ma már átlátható, kvázi demokratikus elemeket is egyre inkább magába olvasztó eljárásokban történik (ld. pl. az egyes külkereskedelmi védelmi intézkedések eljárásaiban az érdekelték jogait: meghallgatáshoz való jog, titokvédelem stb.). Hogy ezek az aktorok miként voltak képesek hatékonyan gyakorolni a befolyásukat, az némileg leegyszerűsítve abból derül ki, hogy konkrét esetben a Közösség bevezet-e vagy végül mégsem alkalmaz korlátozó intézkedést. Amennyiben adott ügyben sor kerül pl. dömpingellenes vám kiszabására, akkor a különböző aktorok nyomásgyakorlását egy tökéletes „pillanatsfelvétel” is meg fogja örökíteni. A védintézkedés kiszabásának anyagi jogi feltételei között szerepel – miként a dolgozat második részében látható volt – a közösségi érdekvizsgálat, aminek a megállapításai az intézkedés bevezetéséről szóló jogszabályban is megjelennek. Ebből tökéletesen visszavezethető, hogy végeredményben mely aktorok voltak a „legsikeresebbek”, vagyis konkrétan: mely lobbicsoportok tudták érdekeiket kellőképpen artikulálni ahhoz, hogy a Közösség erre hivatkozással vezessen be korlátozást (és ezen esetekben minden bizonnyal az importőr vállalat, az exportország képviselői stb. kevésbé voltak hatékonyak az érdekérvényesítésben).

Mindemellett arra is utalhatunk, hogy a közös kereskedelempolitika általános koncepciójának kialakítása ma már egy lényegesen publikusabb eljárásban történik, mint korábban. Jól példázza ezt a közös kereskedelempolitika reformjának 2007-ben lezárult előkészítő szakasza, amelynek célja az volt, hogy a tervezet kidolgozása a nyilvánosság teljes bevonásával történjen és adott legyen a lehetőség álláspontok közvetlen előadására. Ennek része volt egy kampány, melynek keretében bármely érdekelt aktor interaktív módon tehetett javaslatokat, véleményt nyilváníthatott az Európai Bizottságnál. E több hónapos „reflexiós időszak” nem csak a belső piac szereplőinek, hanem mindazon külpiazi érdekhordozóknak nyitva állt, akik – az amerikai ügyvédi irodáktól kezdve a délkelet-ázsiai vállalatokig – exportóri oldalról szereztek tapasztalatot a közös kereskedelempolitika működéséről. A fentiek alapján a globalizáció szempontjából az az elsődleges következtetés vonható le, hogy *a közös kereskedelempolitika feltételrendszerének kialakításában, és konkrétan: a védintézkedések alkalmazásában jelentős súllyal kell számolni a globális hálózatok különféle érdekhordozóival.*

Van azonban egy másik jelenség: a *transznacionális vállalatok* megjelenése, amely szintén a globalizációval hozható összefüggésbe és valószínűsíthető, hogy ennek alapján a Közösségnek idővel át kell majd gondolnia a külkereskedelmi védelmi eszközök alkalmazhatóságát. Egyre több problémát vet fel ugyanis a védintézkedések alkalmazása akkor, ha a korlátozó hatás olyan transznacionális vállalat EU-ba irányuló exportját is érinti, amely részben vagy egészben európai befektetők tulajdonában van. Olyan európai vállalatok van szó tehát, melyek termelésük egy részét költséghatékonsági és ezzel összefüggő versenyképességi megfontolások miatt más kontinensre telepítik. E helyzetekben a korlátozás melletti és elleni érvek összevetése szinte megoldhatatlan dilemma, valójában csak kedvezőtlen megoldások között lehet válogatni. Egy példával szemléltetve: ha az európai tulajdonú vállalat dömpingpraktikát alkalmazva akarja

beimportálni a termékét, a Közösség az eljárásában dönthet úgy, hogy betartva globális és lokális külgazdasági jog dömpingellenes szabályait, a dömpingellenes vámot szab ki. Ekkor azonban nem kizárt, hogy az érintett transznacionális vállalat a még Európában maradt termelését is végleg felszámolja, amely többek között negatív szociális hatásokat fog indukálni. Ha viszont nem történik meg korlátozó intézkedés, akkor az „eseti felmentés” efféle következtelen gyakorlata nehezen lesz összeegyeztethető a globális külgazdasági jog normáival, de értelemszerűen egy ilyen döntés károsan érintheti a transznacionális vállalat Unión belüli versenytársait (utóbbiak akár ugyanúgy leépítésre kényszerülhetnek stb.). *A transznacionális vállalatok megjelenése tehát új megvilágításba helyezi a külkereskedelmi védelmi intézkedések alkalmazhatóságát, azonban aligha várható, hogy erre az átfogó megoldást az Európai Unió saját lokális külgazdasági jogának keretei között meg fogja találni. Inkább számolni kell azzal, hogy nélkülözhetetlenné fog válni a globális kompromisszum kialakítása és annak transzponálása a globális külgazdasági jog normáinak rendszerébe.*

d) A külgazdaság szabadságát elősegítő tényezők mellett a korlátozást alátámasztó szempontok is megvizsgálhatók az EU közös kereskedelempolitikájának nézőpontjából. A külkereskedelmi védelmi intézkedések közül a dolgozatban tárgyalt négy alaptípus vizsgálata után látható, hogy a korlátozás indokai elsősorban *gazdaság- és versenypolitikai* célhoz köthetők. A *kül- és biztonságpolitikai célkitűzés*, valamint a *kultúrpolitika* hatása a vizsgált alapeszközöknél közvetlenül nem játszhat szerepet, illetve a *fogyasztóvédelem*, valamint a *szociálpolitikai* hatása is csak közvetett lehet. Láttunk azonban példát arra, hogy közösségi érdek vizsgálata során a közösségi hatóság figyelembe vesz ilyen megfontolásokat is. A *környezetvédelmi politika* esetében ma még szintén csak indirekt behatásról beszélhetünk, azonban érezhető néhány – jelen sorok szerzője által kifejezetten szükségesnek tartott – változás előszele, amely a jövőben a környezetvédelmi politika és a kereskedelempolitika erősebb összhangját teremtheti meg. Ugyanis ha csak a két politikának az alapszerződési rendelkezéseit vizsgáljuk, jelenleg szembetűnő az ellentmondás. Gondolni kell itt elsősorban arra, hogy ma már többnyire általánosan elfogadott: az EKSz 131. cikkében szereplő és fent is idézett célkitűzés, nevezetesen a *világkereskedelem fejlesztése* s az ennek alapját adó liberalizációs szándék *egyenesen összeegyeztethetetlen a környezetvédelmi politika célkitűzéseivel*. Másképpen megfogalmazva, a globális környezetvédelmi kihívások tudatosítását követően ma már világosan látható, hogy a kereskedelempolitika ilyenén céltételezése nem valósítható meg, csak a környezetvédelmi érdekeink ellenében és annak rovására. A kivezető út e két szakpolitika „párharcából” az lehet, ha a közös kereskedelempolitika princípiumának a *világkereskedelem fenntartható fejlesztését* tekintjük, beemelve ilyképpen a kereskedelempolitika szempontjai közé a fenntartható fejlődés doktrínáját. Ennek az biztosíthat ígéretesnek tűnő keretet, hogy a környezetvédelmi szempontok szektorális integrációját célzó ún. Cardiff-folyamattal összhangban az alapszerződés utóbbi módosításai az Unió céljaként¹² és a Közösség feladataként¹³, valamint ami ennél is fontosabb: egyenesen a közösségi jog horizontális elveként¹⁴ jelenítik meg a fenntartható fejlődést. Kereskedelempolitikai szempontból a fenntarthatóság horizontális elve külön

¹² EUSz 2. cikk 1. franciabekezdés

¹³ EKSz 2. cikk első mondat

¹⁴ Ld. EUSz preambulum 8. bekezdése, EKSz 6. cikk

nevesített formában köszön vissza ma már a fejlesztési együttműködések kapcsán¹⁵, így a harmadik államokkal kötött fejlesztési egyezmények célja a *fenntartható gazdasági és kereskedelmi fejlesztés* kell hogy legyen. A gyakorlat ennél még általánosabb törekvéseket is tartalmaz, ugyanis az Európai Bizottság külső szakértőkre támaszkodva, tulajdonképpen külső audit formájában, 2002 óta egyfajta „fenntartható fejlődés hatásvizsgálatot” (*Trade Sustainability Impact Assessments*) folytat le minden olyan kereskedelmi egyezmény esetében, amelyekről a tárgyalások lezárultak és a ratifikációra vonatkozó tervezet elkészült.

Másrészt pedig a közös kereskedelempolitika kereteinek kialakítása során, valamint a globális külgazdasági jogról folyó alku kapcsán az Európai Unió álláspontját jelenleg már közvetlenül befolyásolja a fenntartható fejlődés alapelve. A 2006-ban revideált uniós *fenntartható fejlődési stratégia* külön célkitűzésként lett meghatározva, hogy az Európai Uniónak a WTO dohai felülvizsgálati fordulóján meg kell jelenítenie a fenntartható fejlődés szempontjait¹⁶. A stratégia félremagyarázhatatlan képet ad arról, hogy az Európai Unió milyen módon kívánja a kereskedelempolitika részévé tenni a fenntartható fejlődés alapvetését, ennél fogva kiolvasható az is, hogy miként képzei el feloldani a közös kereskedelempolitika és a környezetvédelmi politika érték- valamint célkonfliktusát. Az álláspont leglényegibb eleme – amely a Doha-forduló jelenlegi fázisában végső soron az EU lokális kompromisszumának tekinthető –, hogy az Európai Unió e konfliktusok feloldását nem a liberalizáció rovására képzei el, hanem éppen fordítva. Sikrasszáll a nemzetközi kereskedelmet gátló akadályok további felszámolása mellett, viszont mindezt csak olyképpen tartja elképzelhetőnek, ha ezzel párhuzamosan a globális külgazdasági jog részévé válnak *alapvető környezetvédelmi standardok* is. Jelenleg ugyanis a világ kevésbé fejlett régióiban a versenyképesség növelésének eszközeként úgy teszik lehetővé az olcsó tömegtermelést, hogy mindeközben a természeti környezet állapotát tragikus állapotba taszítják. El kell ismerni, hogy az Európai Unió álláspontja ezzel felkínál egyfajta megoldást a két politika kibékíthetetlennek látszó ellentmondásaira, s a fejlett ipari államok között még mindig ez az elgondolás tekinthető a legtudatosabbnak, és leginkább felelősségteljesnek az ökopolitika szempontjából. Észre kell azonban venni, hogy az Európai Unió álláspontja is hosszú távon inkább csak az alapvető problémák kikerülését hozhatják. A EU által képviselt álláspont vagyis a „*liberalizáció+nemzetközi ökostandardok*” képlete, kétségtelenül a legideálisabb megoldás lenne az uniós versenyképesség perspektívájából, így a fellépés lehetőségét biztosítana az olyan, a nemzetközi kereskedelemben jelenleg kezelhetetlen jelenségekkel szemben, mint a dolgozatban is több helyen érintett ökodömping problémája. A környezetvédelmi politika szempontjából viszont ez csak némi és időleges enyhülést jelentene. A liberalizáció további kiteljesítése ugyanis szükségképpen a nemzetközi kereskedelem volumenének növekedésével jár, és jelenleg a negatív környezeti hatások irányából nézve ez jelenti a legkomolyabb kihívást. Mindez azért állítható, mert egy termék adott esetben egyik kontinensről a másikra történő elszállítása kapcsán keletkező negatív környezeti hatások – tulajdonképpen externális költségek – rendkívül magas szintűek lehetnek. Ennek mértéke számos tényezőtől függ (távolság, fuvarszervezés, fuvarozási módok, a fuvarszervezők technológiai háttere, emissziós értékei stb.), de nem túlzás azt állítani, hogy az ezzel összefüggésben bekövetkező, de az érintett vállalkozások

¹⁵ EKSz 177. cikk

¹⁶ Ld. ehhez: *Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy*, 20. o. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10117.en06.pdf> (2007.09.01.)

üzletpolitikájának és pénzügyi mérlegének szintjén sosem kalkulált költségek akár a termékek forgalmi értékének többszörösét is elérhetik. A fő probléma ugyanis az, hogy e költségek jelenleg éppenséggel sem a gyártót, sem a forgalmazót stb. nem terhelik, hanem végső soron azokért mintegy negatív környezeti hatásként a jelenlegi és a jövő generációk „egyetemlegesen” kötelesek helytállni. Hosszú távon a kiutat mindenképpen e költségek leküzdése jelenthetné, amely ellenben nem eredményezné szükségképpen a liberalizáció szintjének visszavetését és így a külgazdasági szabadság korlátozását, hiszen a költségek csökkentését szolgálhatja a technológia fejlődése is (minimális szennyezési mutatóval rendelkező fuvarszközök kifejlesztése stb.).

Tömören összegezve megállapítható, hogy az Európai Unió a külgazdaság szabadságába való beavatkozást megindokló tényezők kapcsán a kereskedelmi korlátozások lehetőségét nem kívánja bővíteni. Az utóbbi évtizedben megjelenő egyes anomáliák (pl. ökodömping) kapcsán nem az újabb védezközök megteremtésében, hanem az efféle anomáliákat előidéző magatartásokkal szembeni globális szintű standardok előírásában látná a megoldás kulcsát.

3.2. A globális külgazdasági jog és az Európai Unió lokális külgazdasági joga közötti kapcsolat nyitott kérdései

a) A dolgozat általános része rövid áttekintést kívánt adni a GATT-WTO-normarend, mint globális és a közösségi jog, mint lokális szabályozási szint kapcsolatrendszeréről. Láthatóak voltak azok a problémák, amelyek az elmúlt évtizedben e két szint viszonyát terhelték, azonban mindennek a kérdéskörnek van egy olyan aspektusa, amely közvetlenül befolyásolja az Európai Unió lokalitásában a kereskedelmi védelmi eszközök alkalmazhatóságát, valamint ennek jogi feltételrendszerét. Az ezzel összefüggő kérdés nem másra irányul, mint hogy az Európai Unió a globális környezetben kialakult eredményeket – tulajdonképpen a globális külgazdasági jog szabályait – milyen szempontok alapján kell, hogy implementálja a saját szintjén. Más szóval mi garantálja, hogy az Európai Unió e kötelezettségnek maradéktalanul eleget fog tenni? A probléma gyökere egészen mélyre vezethető vissza: tulajdonképpen a nemzetközi jog (globális külgazdasági jog) és közösségi jog (lokális külgazdasági jog) viszonyától függ az, hogy beszélhetünk-e ilyesfajta garanciáról avagy sem. A globális külgazdasági jog alapját képező alkufolyamat felvázolásakor arra a megállapításra jutottunk, hogy e két szint között implementációs viszony áll fenn, éspedig a külgazdasági szabadságot megtestesítő alku szabályainak érvényre juttatásához elengedhetetlen a lokális implementáció, mert globális szinten a végrehajtás és érvényesítés eszközrendszere – magától értetődő módon – nem alakult (alakulhatott) ki. Az implementációs viszony, amely egyfajta hierarchiát feltételez e két normarend között, önmagában még nem garantálja, hogy a globális külgazdasági jog szabályai maradéktalanul alkalmazást nyernek az Európai Unió szintjén. Mindez igényli, hogy a közösségi jog irányából biztosítva legyen a globális külgazdasági jog érvényesíthetőségének mechanizmusa.

b) Az érvényesíthetőség leginkább kézenfekvő megoldása az lehet, hogy a globális szabályoknak – konkrétabban: a GATT-WTO-normáknak – közvetlen hatályt biztosítunk. Ebben az esetben rendezetté, átláthatóvá válik a GATT-WTO-normák és a közösségi jog viszonya, minekután teljesen kiszámítható lesz az esetleges kollízió sorsa. Ha ugyanis a közösségi jogalkotó nem tesz eleget maradéktalanul az implementációs kötelezettségnek, a globális külgazdasági jog szabályait nem megfelelően, vagy nem teljes terjedelmében veszi

át, a globális külgazdasági joggal össze nem egyeztethető közösségi jog *érvényessége* válik megkérdőjelezhetővé. Ez különösen olyan helyzetekben lehetne hatékony megoldás, amikor a Közösség által kibocsátott és a GATT-WTO-normarenddel össze nem egyeztethető kereskedelmi védelmi intézkedéssel (pl. importtilalmat előíró rendelettel, dömpingellenes vámmal) összefüggésben uniós vállalkozások (pl. importőrök) kárt szenvednek. Ha biztosított a közvetlen hatály, a károsult vállalkozások a bíróság előtt indított eljárásban érvényesíthetik a releváns globális külgazdasági jog szabályait, arra közvetlenül hivatkozhatnak, így ez megteremti annak garanciáját, hogy a globális kompromisszum egyes elemei az EU lokális szintjén megfelelőképpen lesznek átültetve.

A kérdés persze az, hogy a globális és a lokális külgazdasági jog összhangját egyedüli módon csak a közvetlen hatály tudná-e biztosítani, illetve hogy indokolt-e egyáltalán – egyéb szempontokat is mérlegelve – a közvetlen hatály megadása. Kijelenthető, hogy nem áll fenn sem nemzetközi jogi, sem közösségi jogi kötelezettség, mely szerint nemzetközi normák esetében szükséges lenne a közvetlen hatály biztosítása. Maga a GATT-WTO-normarend sem tartalmaz e tekintetben rendelkezést (az Uruguay-fordulón Svájc nyújtott be közvetlen hatályra vonatkozó javaslatot, ami végül kellő támogatás hiányában nem került be a Marrakesh-i szerződés csomagba). Következésképpen a közösségi jog berkein belül lehet – és kell – eldönteni, hogy megengedett-e vagy nem a közvetlen érvényesíthetőség, vagyis a GATT-WTO-normák közvetlen hatálya.

Számos érv szól a közvetlen hatály megadása mellett, mint ahogy az ellenérveket sem szabad alábecsülni. A *közvetlen hatály szükségességét megalapozó* argumentáció azon alapulhat, hogy a közvetlen hatály biztosításával alanyi jogát védené a Közösség mindazon személyeknek, akik harmadik államok vállalkozásaival bonyolítanak kereskedelmi ügyleteket. Indokként említhető is, hogy a közvetlen hatály biztosítása a globális külgazdasági rendszer működésének hatékonyságát növelné. Adott esetben a WTO vitarendezési mechanizmusában született döntések kikényszerítését is elősegíthetné a közvetlen hatály: ha bíróság előtt hivatkozhatnának a vitarendezési testület döntésére, akkor a WTO-tagállam nem szabadulhatna a döntés végrehajtásának kötelezettsége alól. Ez utóbbi szempont egyben jelenti azt is, hogy az állam (Közösség), melynek jogrendjében a közvetlen hatály biztosított, protekcionista eszközökhöz sem nyúlhatna, következésképpen a közvetlen hatály a WTO szellemiségének, a szabadkereskedelmi politikának az érvényesülését is elősegítené. A *közvetlen hatály ellen* egyfajta „realista” álláspontontról lehet érvelni, mely szerint a Kereskedelmi Világszervezet egy globális egyeztetésének alapuló fórum, ahol a tagok hatalmi viszonyaiktól függően próbálják kereskedelmi érdekeiket a legmegfelelőbbben képviselni s érvényre juttatni. Innen nézve a közvetlen hatály megadása valóban egyfajta korlátként értékelhető, nevezetesen az adott állam – vagy itt a Közösség – kezét kötné meg a tárgyalásokon. Ezt erősítheti, ha abból indulunk ki, hogy a külgazdasági szabadság korlátozását a gazdaságpolitikai szempontokon túl számos más megfontolás megalapozhatja, így a közvetlen hatály megadásával meglehetősen beszűkülőnének a Közösség lehetőségei a tekintetben, hogy a gazdaságpolitikai célkitűzéseken túlmenően esetlegesen más szempontokat – példának okáért a fenntartható fejlődés doktrínáját – is beépítse a kereskedelempolitikai döntéseibe.

Utalhatunk arra, hogy az Európai Bíróság – egyébként kifejezetten konfúzus – gyakorlatát figyelembe véve, jelenleg a GATT-WTO-normák közvetlen hatálya nem biztosított (mint ahogy egyébként a WTO tagállamok általában nem biztosítanak közvetlen hatályt az

egyezménynek). A Közösség tehát a globális külgazdasági rendszer szereplőjeként egyfajta *hatalmi jellegű kereskedelempolitikát* képvisel, amelynek alapja, hogy amennyiben egy adott szabály az érintett aktor érdekeivel ellentétben áll, akkor meg kell tennie mindent annak megváltoztatása érdekében. Így mivel a globális tárgyalásokon alapuló rendszerben egy már elfogadott, de adott esetben hátrányosnak tűnő - pl. a WTO jog megsértését kimondó vitarendezési testületi döntés – is bármikor újratárgyalható vagy más módon figyelmen kívül hagyható. Ilyen hatalmi jellegű kereskedelempolitika megvalósítására természetesen az Európai Unió nem egyedül törekszik. A külkereskedelmi védelmi intézkedések egyes alaptípusainak vizsgálata során feltárt számos anomália, mely egyrészt magához a közösségi jogi szabályozáshoz (pl. érdekvizsgálat beemelése az intézkedések alaprendeleteibe stb.), másrészt a védintézkedések gyakorlatához (pl. kalkulált értékek számítása a dömpingeljárásokban, költségszámítás a támogatott importtal szembeni eljárásban stb.) kötődött, visszaköszön mindazon egyéb erősebb pozíciójú államok gyakorlatában is, melyek gyakran alkalmaznak korlátozó eszközöket (USA, Kanada, Ausztrália).

c) Mindezek jól illusztrálják, hogy habár a globális és a lokális külgazdasági jog viszonyában az implementációs kötelezettség e két normarend hierarchiáját feltételezné, a gyakorlat tapasztalata szerint számos esetben a lokális szinten nem történik meg maradéktalanul az implementáció, vagy más módon sérülnek a globális külgazdasági jog normái. A dolgozatban vizsgált intézkedéseknél végeredményben az volt kimutatható, hogy azok *közösségi jogi alapjai formailag összhangban vannak a GATT-WTO szabályok által támasztott követelményekkel*. Inkább az esetek többségében az „*innovatív*” gyakorlat mutatta azt, hogy a közösségi jogalkalmazó néha nem képes ellenállni a „kísértésnek” és az intézkedések fő célkitűzését (tisztességes verseny biztosítása stb.) háttérbe helyezve, protekcionista jellegű kereskedelempolitika eszközeként próbálja azt igénybe venni. Az előbb elmondottak fényében azonban ez nem meglepő: a közös kereskedelempolitika hatóságaként eljáró Európai Bizottság nem csak a szabadkereskedelmi politika alaptételének van alárendelve, hanem az egységes belső piac központi intézményeként a közösségi érdeket szem előtt tartva a külgazdasági szabadság számos egyéb komponensét is mérlegelni kell.

3.3. A szublokális külgazdasági jog pozíciója: a közös kereskedelempolitika hazai szemszögből

a) A következtetések sorában végül elengedhetetlen, hogy szóljunk a hazai vonatkozásokról. Magyarország és a közös kereskedelempolitika kapcsolata az elmúlt évtizedekben egy látványos, jól meghatározott fejlődési íven keresztül mozgott. A '70-es években számos technikai megállapodás megkötése nyomán hazánk és az EGK (pontosabban: *hazánk és az EGK tagállamai*) viszonyára mindenek előtt az volt hatással, hogy exportunkban – többnyire mezőgazdasági produktumok, nehézipari és élelmiszeripari nyersanyagok tekintetében – egyre tetemesebb hányaddal jelentek meg Közösségen belüli desztinációk. A közös kereskedelempolitika irányából megközelítve Magyarország státusza *állami kereskedelmet folytató országgént* volt meghatározható, minekután hazánkkal szemben – hasonlóan más nem piacgazdaságú országokhoz – átlagon felül alkalmazott kereskedelmi védelmi intézkedéseket a Közösség. A '70-es és '80-as évek ilyen szempontból a magyar külgazdasági politika „izgalmas” korszaka volt, a számos korlátozó eljárás (mindenek előtt dömpingeljárás) jól nyomon követhető ezen időszak hazai irodalma

alapján. Ezt követően az EGK és a KGST kölcsönös elismerése a kétoldalú kapcsolatunkban azt a technikai változást eredményezte, hogy a viszonyrendszer már hivatalosan is az EGK-t, mint a nemzetközi jog önálló alanyát és Magyarországot kötötte össze. Ezt követően az általános kereskedelmi egyezményünk, illetve a társulási megállapodásunk a szabadkereskedelmi viszony kereteit teremtetten meg. Mint ahogy azt a dolgozat is esetekkel illusztrálta, az Európai Megállapodásunk megkötése nem eredményezte automatikusan a státuszváltozásunkat, annak előbb – interim megállapodás útján – előzetesen alkalmazhatóvá kellett válnia. Következésképpen Magyarországnak 1993-ig válnia kellett arra, hogy a közös kereskedelempolitika szempontjából az állami kereskedelmi ország pozícióját felválthassa a *piacgazdasági állam minősítése*. Ha előbbi időszak a hazai külgazdasági jog szemszögéből egy fokozatos és végeredményben szerves folyamatként határozható meg, akkor az uniós csatlakozásunk nyomán beálló változás egyenesen forradalminak nevezhető. Az Európai Unió egységes belső piacához történő csatlakozásunk közvetlen következménye, hogy a közös kereskedelempolitika kereteivel összhangban át kellett alakítanunk a külkereskedelmi igazgatási szabályainkat. A közös kereskedelempolitika főszabály szerint kizárólagos közösségi kompetenciát jelent, ennek eredményeként a *külkereskedelmi szabályozásunk alapfunkciója megváltozott*. Az új funkció a lokális külgazdasági jog – vagyis a közösségi jog – végrehajtásának kötelezettségében jelölhető meg, ennek folytán a hazai külkereskedelmi igazgatást a csatlakozás napjára úgy kellett átalakítani, hogy az a vámunió s a közös kereskedelempolitika közösségi jogi eszközeinek *hatékony végrehajtására* alkalmas legyen. Más szóval a külkereskedelemtől szóló 1974. évi III. törvény logikája már nem volt tartható, tekintettel a vámunió és a közös kereskedelempolitika által megkövetelt új funkcióra. Ettől kezdődően autonóm intézkedéseket a magyar külkereskedelmi igazgatás – hasonlóan a többi tagállam igazgatásaihoz – csak nagyon szűk körben, a dolgozatban elemzett ún. *maradékhatáskörök* esetében hozhat.

Ennélfogva a hazai – szublokális – külgazdasági jogi keretrendszer átalakulása volt a csatlakozással összefüggő egyik olyan jelentős változás, amelynek *hatása már a csatlakozási szerződés hatálybalépésének napján közvetlenül érzékelhető volt*. Ahogyan erre a dolgozatban utaltunk, a változás már csak azért is kiemelkedőnek nevezhető, mert az EU tagországokba irányuló kivitelnél, továbbá az onnan származó behozatal – amely az országhatárunkat átlépő forgalom jelentős részét adja – ma már valójában nem a szublokális külgazdasági jog, hanem az egységes belső piaci szabályozás hatálya alá tartozik.

b) A kereskedelempolitikai kompetencia kizárólagossága tehát értelemszerűen azt eredményezte, hogy a korábban hatáskörrel rendelkező hazai szervek a kereskedelempolitika kereteinek meghatározását, intézkedések kibocsátását lehetővé tevő eszközöktől – így a kereskedelmi védelmi intézkedések alkalmazásának lehetőségétől – a csatlakozásunk után elestek. Mindezt általános szintre emelve: ez nem jelent mást, mint hogy a Magyar Köztársaság a szuverenitás olyan klasszikus területeire eső hatásköröit nem gyakorolja már – pontosabban az alkotmányunk szabálya szerint: ma már a többi tagállammal *közösen* gyakorolja –, amelyek korábban tipikusan az államisághoz kötődő sajátos eszközcsoporthoz tartoztak. A változás súlya akkor érezhető leginkább, ha arra gondolunk, hogy az állam vámmhatárán áthaladó áruforgalomnak a befolyásolása a szuverént megillető tradicionális jogosultság mindazóta, amióta a kereskedelemnek ilyen határon átnyúló formája létezik. A hatáskörgyakorlás feladása ezen a területen azonban éppen annak volt az ára, hogy csatlakozhattunk a vámunióhoz és az egységes belső piachoz. Persze

szabad-e egyáltalán itt valamilyen „arról” beszélni? Hiszen annak hozadéka, hogy a közös kereskedelempolitika részesévé válhattunk, mindenképpen pozitív, így téves lenne azt állítani, a csatlakozásunk e területen áldozattal járt volna. Látható volt, hogy hazánk a kereskedelmi védelmi intézkedéseket rendkívül alacsony hatásfokkal alkalmazta. Magáért beszél az a tény, hogy míg jelenleg több tucat hatályos uniós dömpingellenes intézkedés védernyője kiterjed a magyar piaci résztvevőkre is, addig pl. 1994 és 2004 között Magyarország egyetlen egy esetben sem alkalmazott dömpingellenes vámot. Ez feltételezhetően annak következménye volt, hogy habár Magyarország 1973 óta tagja a GATT-rendszernek és számos más multilaterális kereskedelmi-gazdasági jellegű nemzetközi szervezetnek, azonban gazdasági súlya, külgazdaság-politikai mozgástere és ennek megfelelően érdekérvényesítő képessége elég csekély volt. A dolgozatban szó esett arról, hogy Magyarország azon *gyenge államok* csoportjába volt sorolható, amelyek a „játékszabályok” kialakításába nem igazán tudott bekapcsolódni. Ezáltal talán a csatlakozásunk egyik leglényegibb hozadéka éppen az lehet, hogy a kereskedelempolitika meghatározása átkerült egy sokkal aktívabb szereplő, az EU szintjére. Az Európai Unió, melyet a *domináns aktorok* csoportjában említettünk, sokkal inkább képes arra, hogy a hazai piacot is magában foglaló gigantikus méretű térség külgazdasági érdekeit megjelenítse és érdekeinket sikerrel vigye be a globális alkufolyamatba.

3.4. Az eredmények gyakorlati alkalmazhatósága

A közös kereskedelempolitika területe a külföldi szakirodalomban alaposan feldolgozott területnek számít, de magától értetődő okok miatt a publikációk elsősorban azokban a tagállamokban jelennek meg, melyek az EU-n kívüli harmadik államokkal folytatott export illetve importforgalom jelentős részét adják. Viszont éppen ezzel magyarázható az is, hogy talán itthon kevesebb figyelmet kap a közös kereskedelempolitika kérdésköre. A jogtudományi ismertetések a rendszerváltást követően elsősorban uniós joggal foglalkozó kézikönyvekben, egyetemi tankönyvekben megjelenő áttekintésekre¹⁷, és néhány folyóiratcikkre korlátozódtak, ezen túlmenően csak a közgazdaságtudomány egyes területein látható, hogy nagyobb hangsúlyt szentelnek e témakörnek¹⁸. Ennélfogva a doktori értekezés remélhetőleg alkalmas lesz arra, hogy szerepet kapjon és használhatóvá váljon a jogi felsőoktatásban, elsősorban az európai jogi stúdiumokhoz kötődő alternatív és speciális kollégiumok keretében. Mindemellett gyakorlati felhasználása várható azon gyakorló jogászok részéről (ügyvédek, jogtanácsosok), akik ügyfélkörében ama nagyobb magyar vállalatok jelennek meg, melyek érdekeltek a harmadik országokkal kialakított külgazdasági kapcsolatokban és ezáltal a külkereskedelmi védelmi intézkedések érintett alanyaivá válhatnak. Mindemellett természetesen bármely olyan hazai szereplő, ipari szektor képviselője is ide tartozhat, amely kárt szenvedhet el azon importmagatartásokkal összefüggésben, amelyekkel szemben a külkereskedelmi védelmi intézkedések megoldást kínálhatnak.

¹⁷ Ld. BALÁZS PÉTER – SONNEVEND PÁL: Közös kereskedelempolitika. In: KENDE T. – SZÜCS T. (szerk.): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. KJK-Kerszöv, Bp., 2005. 65-93., VÁRNAY ERNŐ – PAPP MÓNICA: *Az Európai Unió joga*. KJK-Kerszöv, Bp., 2005. 784-794., valamint DIENES-OEHM EGON: Kereskedelempolitika. In: KIRÁLY M. (szerk.): *Az Európai Közösség kereskedelmi joga*. KJK Kerszöv, Budapest, 2003. 131-153.

¹⁸ Ld. komplex módon a közös kereskedelempolitikát is bemutatja: BALÁZS PÉTER: *Az Európai Unió külpolitikája és a magyar-EU kapcsolatok fejlődése*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002.

4. A SZERZŐ PUBLIKÁCIÓI A KUTATÁS TÁRGYÁBAN

- A GATT-WTO-normák közvetlen hatálya a közösségi jogban. MTA JTI, Bp., 2007. 54p. (*kézirat*)
- Az Európai Unió és a Kereskedelmi Világszervezet kapcsolatának alapkérdései. *Állam- és Jogtudomány*, XLVII., 2006/4., 577-610.
- Harmonisation of the Hungarian Legal Order With The EU's Common Commercial Policy. *Acta Juridica Hungarica*, 46., 2005/3-4., 261-285.
- A kereskedelempolitika dinamikus értelmezése a közösségi jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 2004/10.
- Az Európai Unió közös kereskedelempolitikája, hatása a magyar külkereskedelmi jogra. In: Inotai A. (Szerk.): *EU-tanulmányok*. IV. kötet Nemzeti Fejlesztési Hivatal, Bp., 2004. 829-866.
- Offenzív eszköz az Európai Unió kereskedelempolitikájában. I-III. *Külgazdaság - Jogi Melléklet*, 2004/10., 2004/11. és 2004/12.
- Uniós védelem lehetősége a hamisított tokaji bor ügyében. *Európai Unió Agrárgazdasága*, 12. évf., 2007/3., 8-10.
- *Common commercial policy after the EU's enlargement*. Konferencia-kiadvány, Szerk.: Lehoczky L. – Kalmár L., Miskolci Egyetem, 2003. 73-78.
- A közösségi dömpingjog alapfogalmai. *Fiatal Oktatók Tanulmányai*. 1. kötet, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2003. 79-100.
- Az agrártermékek külkereskedelmi forgalmának keretei a közösségi jogban. *Gazdálkodók esélyei az Európai Unióban*, CD-formátumú kiadvány, Szerk.: Lukács G., Mosonmagyaróvári Egyetem, 2003.
- Közös kereskedelempolitika és tagállami külkereskedelmi igazgatás. OSZK-MEK, Bp., 2004. (<http://mek.oszk.hu/02100/02127/>)